

TŁUMACZENIA

Ks. Krzysztof Bardski

PROPOZYCJA ALTERNATYWNEGO PRZEKŁADU KAZANIA NA GÓRZE [MT 5-7]

Kazanie na Górze (Mt 5-7) pełni wyjątkową rolę w przekazie ewangelicznym. Abstrahując od kwestii natury historyczno-krytycznej i redakcyjnej, tekst ten postrzegany jest przez chrześcijan jako swoista kwintesencja nauki Jezusa. Augustyn nazywa go „doskonałym sposobem życia chrześcijańskiego”.¹ Dzisiejsi egzegeci piszą o nim jako o „konstytucji Królestwa Bożego”² oraz „ostatecznej proklamacji woli Boga”.³ Opinie dotyczące Kazania na Górze są jednak w niektórych kwestiach podzielone. Tradycyjnie odczytywano tekst Mateuszowy bądź jako ponadczasowy program życia chrześcijańskiego, bądź jako etykę chwili w obliczu bliskiego kresu

1 Augustyn, *O Kazaniu Pana na Górze*, 1,1, przeł. S. Ryznar, PSP 48, Warszawa 1989, s.21.

2 J. Lach, *Konstytucja Królestwa Bożego (Mt 5-7; Łk 6,20-49)*, w: R. Bartnicki (red.), *Ksiądz Jan Lach kapłan i biblista*, Warszawa 2004.

3 A. Paciorek, *Ewangelia według św. Mateusza*, Nowy Komentarz Biblijny 1, Częstochowa 2004, t.1, s. 187.

dziejów świata.⁴ Współcześnie dyskutuje się również nad problemem, czy stanowi on profetyczną prowokację, czy program życiowy przeznaczony do realizacji.⁵

Również na płaszczyźnie przekładu zarysowuje się wiele kwestii spornych. Dysponujemy licznymi współczesnymi tłumaczeniami Nowego Testamentu, dlatego też możliwa jest konfrontacja z różnymi opcjami translatorskimi. Przygotowując niniejszy artykuł, podjęliśmy dyskusję z niektórymi spośród współczesnych opublikowanych tłumaczeń Kazania na Górze na język polski.

Panorama współczesnych przekładów Mt 5-7

Szczególne miejsce wśród przekładów biblijnych zajmuje Biblia Tysiąclecia,⁶ przyjęta jako liturgiczny tekst Kościoła katolickiego w języku polskim. Ponadto spośród katolickich inicjatyw translatorskich obejmujących całość Starego i Nowego Testamentu należy wziąć pod uwagę Biblię Poznańską,⁷ cenną ze względu na obszerne przypisy, Biblię Paulistów,⁸ zaopatrzoną w potrójny komentarz (teksty paralelne na marginesie wewnętrznym, przypisy do tekstu na marginesie zewnętrznym oraz komentarz duszpasterski w przypisach dolnych) oraz Biblię Warszawsko-Praską, przełożoną przez pierwszego biskupa tejże diecezji, wybitnego biblistę, Kazimierza Romaniuka.⁹

Spośród inicjatyw translatorskich podejmowanych przez poszczególnych tłumaczy zwracamy uwagę na bardzo dobry, choć nierozpowszechniony przekład ks. Seweryna Kowalskiego,¹⁰ na opracowany w formie białego wiersza przekład Romana Brandstaettera,¹¹ na najnowsze, wspaniałe pod względem precy-

4 Zob. *tamże*, s. 186.

5 Zob. M. Machinek, *Kazanie na Górze. Profetyczna prowokacja czy program życiowy?* (Mt 5-7), RBL 51/2 (1998), s. 87-101.

6 *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, opr. zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich, Poznań 20005.

7 M. Peter, M. Wolniewicz (red.), *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych ze wstępami i komentarzami*, Poznań 1987.

8 *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem*, opr. zespół biblistów polskich z inicjatywy Towarzystwa Świętego Pawła, Częstochowa 2008.

9 K. Romaniuk (oprac.), *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, „Biblia Warszawsko-Praska”, w przekładzie z języków oryginalnych, Warszawa 1997.

10 S. Kowalski (przeł. z jęz. greckiego), *Pismo Święte Nowego Testamentu*, Warszawa 1957.

11 R. Brandstaetter, *Księgi Nowego Przymierza. Przekłady biblijne z języka greckiego*, Dzieła Zebrane, Kraków 2009.

zji filologicznej, tłumaczenie ks. Remigiusza Popowskiego¹² oraz powstałe jako przekład bazowy dla Nowego Komentarza Biblijnego tłumaczenie Antoniego Paciorka.¹³

Pośród przekładów niekatolickich należy wymienić Biblię Warszawską¹⁴ oraz Współczesny Przekład,¹⁵ oba opracowane z inicjatywy Towarzystwa Biblijnego w Polsce, jak również pozakonfesyjne, oryginalne literackie tłumaczenie Władysława Witwickiego.¹⁶

Należy oczywiście wspomnieć o dwóch inicjatywach ekumenicznych: oficjalnej, sygnowanej przez przełożonych jedenastu wspólnot wyznaniowych Biblii Ekumenicznej¹⁷ oraz o prywatnej, równie cennej, która zaowocowała Ekumenicznym Przekładem Przyjaciół.¹⁸

Ponadto bierzemy pod uwagę propozycje translatoryczne interlinearnego wydania Nowego Testamentu.¹⁹

Specyfika nowego przekładu

Biorąc za punkt wyjścia powyższe przekłady Mt 5–7, jak również własną intuicję egzegetyczną i translatoryczną, chcielibyśmy w niniejszym artykule zaproponować nowe tłumaczenie tego – być może – najważniejszego fragmentu Ewangelii. Można je nazwać „nowym”, gdyż – o ile to było możliwe – staraliśmy się nie kopiować rozwiązań translatorycznych wcześniejszych tłumaczeń. Można nazwać „alternatywnym”, gdyż niejednokrotnie proponujemy interpretacje, w których podejmujemy polemikę z wcześniejszymi tłumaczeniami. Można też nazwać „autorskim”, gdyż odzwierciedla osobiste, indywidualne podejście do tekstu Biblii.

W czym wyraża się specyfika naszego przekładu? Po pierwsze staraliśmy się unikać form archaicznych, przestarzałych, nieużywanych we współczesnej pol-

12 R. Popowski (przeł. z jęz. greckiego, wpraw. i przyp.), *Nowy Testament. Przekład na Wielki Jubileusz Roku 2000*, Warszawa 2000.

13 A. Paciorek, *Ewangelia według św. Mateusza*, Nowy Komentarz Biblijny 1, Częstochowa 2004, t.1-2.

14 *Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. Nowy przekład z języków hebrajskiego i greckiego opracowany przez Komisję Przekładu Pisma Świętego, Warszawa 1996.

15 *Nowy Testament*. Nowy przekład z języka greckiego na współczesny język polski, Warszawa 1991.

16 W. Witwicki (przeł. i oprac.), *Dobra Nowina według Mateusza i Marka*, Warszawa 1958.

17 *Pismo Święte Nowego Testamentu i Psalmi. Przekład Ekumeniczny na Trzecie Tysiąclecie*, Warszawa 2001.

18 M. Czajkowski, J. J. Anchimiuk, M. Kwiecień, J. Turnau (przeł. z jęz. greckiego), *Nowy Testament. Ekumeniczny Przekład Przyjaciół*, Warszawa 2012.

19 R. Popowski, M. Wojciechowski (przeł.), *Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi*, Warszawa 1993.

szczyźnie. Nie jest to więc tłumaczenie wpisujące się w nurt tradycyjnej stylistyki języka „biblijnego”.

Po drugie, chcieliśmy ożywić tekst żywym i uczynić go bardziej wyrazistym. Dlatego też staraliśmy się o zintensyfikowanie wypowiedzi noszących znamiona paradoksu, wyrazistość obrazów oraz zdania krótkie, często zakończone wykrzyknikami. Kazanie na Górze nie jest naszym zdaniem wyważonym monologiem, ale interpelacją słuchacza, ciągłym stawianiem go w obliczu wyborów i wyzwań.

Po trzecie, w celu uwyrażnienia obrazowości wypowiedzi, w wielu miejscach odwołujemy się do starożytnego kontekstu kulturowego, staramy się osadzić tekst w realiach starożytnej Palestyny i judaizmu czasów Jezusa. Dlatego zamiast „piekła” („Gehenny”) będzie „śmietnisko Doliny Hinnomu” a zamiast „Prawa” – „Tora”.

W licznych przypisach do tłumaczenia chcielibyśmy umożliwić czytelnikowi wgląd w warsztat translatoryki biblijnej, podzielić się doświadczeniem pracy na oryginalnym tekście Pisma Świętego, ukazać możliwe rozbieżności w tłumaczeniach oraz dylematy związane z wyborem określonych opcji translatorycznych.

Tłumaczenie Mt 5–7

Rozdział 5

¹ *Gdy zobaczył tłumy, wszedł na górę. Następnie usiadł, a Jego uczniowie podeszli do Niego.*

² *Wtedy otworzył swoje usta i tak nauczał:*

³ *Szczęśliwi²⁰ ubogiego ducha²¹ bo ich jest Królestwo Nieba.*

⁴ *Szczęśliwi, którzy płaczą,²²*

bo zostaną pocieszeni.

⁵ *Szczęśliwi łagodni,²³*

bo do nich należeć będzie ziemia.

⁶ *Szczęśliwi głodni i spragnieni prawości,²⁴*

20 Tradycyjne tłumaczenie: „błogosławieni”.

21 Autentycznie ubodzy. Ubodzy nie tylko zewnętrznie, na skutek braku dóbr materialnych, ale ci, którzy „w duchu” nie są przywiązani do niczego. Forma „ubogiego ducha” jest paralelna do „czystego serca” w Mt 5,8.

22 Lub: „zasmuceni”.

23 Lub: „cisi”.

24 Gr. *dikaiozynē* – literalnie „sprawiedliwość”, ale w kontekście starożytnego judaizmu ma bardziej wymiar religijno-moralny niż jurydyczny, dlatego tłumaczymy „prawość”.

bo będą nasyчени.

⁷ Szczęśliwi miłosierni,
bo doświadczą miłosierdzia.

⁸ Szczęśliwi czystego serca²⁵
bo oni zobaczą Boga.

⁹ Szczęśliwi, którzy dążą do zgody,²⁶
bo zostaną nazwani dziećmi²⁷ Boga.

¹⁰ Szczęśliwi prześladowani z powodu swej prawości,
bo ich jest Królestwo Nieba.

¹¹ Szczęśliwi jesteście, gdy będą was przeklinać i prześladować. Gdy
kłamiwie zarzucać wam będą wszelkie zło z mojego powodu.

¹² Cieszcie się i radujcie, gdyż wielka jest wasza nagroda w Niebie.
Przecież tak właśnie prześladowali niegdyś proroków.

¹³ Wy jesteście solą ziemi! Jeśli sól zwietrzeje, to czy uda się ją czymś
posolić? Na nic się już nie przyda. Można ją tylko wysypać na zewnątrz
i udeptać.²⁸

¹⁴ Wy jesteście światłem świata! Nie da się ukryć miasta wzniesionego na
wzgórzu.

¹⁵ Nie zapala się też lampki po to, aby przykryć ją garnkiem,²⁹ ale po to, by
umieścić na stojaku,³⁰ aby świeciła wszystkim, którzy są w domu.

¹⁶ Tak niech świeci wasze światło wobec ludzi, aby widzieli wasze dobre
czyiny i oddali chwałę³¹ waszemu Ojcu, który jest w Niebie.

25 „Czyści przez wzgląd na serce”, paralelnie do 5,3. W tym błogosławieństwie Chrystus pogłębia wymóg czystości rytualnej: prawdziwa czystość rytualna nie polega na zewnętrznym obmyciu, ale na obmyciu serca, podobnie jak prawdziwe ubóstwo nie polega na ubóstwie materialnym, lecz na ubóstwie ducha.

26 Gr. *eirēnopoioi* – literalnie „czyniący pokój”, ale za tym kryje się szersze pojęcie hebrajskiego *shalom*: nie tylko zażegnanie konfliktu, ale bycie z kimś w dobrych relacjach, w harmonii, zgodzie, wzajemnej życzliwości.

27 Dosł. „synami”. Można tłumaczyć „synami i córkami”, gdyż słowo „dziećmi”, poza pochodzeniem, ma również konotacje wiekowe, o które nie chodzi w tekście.

28 Jak skorupy po naczyniach, którymi utwardzano posadzkę lub klepisko, wdeptując w ziemię. Podczas wykopalisk na terenie Ziemi Świętej można spotkać się z takim wykorzystaniem skorup po rozbitych naczyniach glinianych.

29 Gr. *modios* – miara 8,75 l lub naczynie o tej pojemności, głównie do mierzenia zboża (kosz?) lub płynów (więc raczej gliniane). Tłumaczenie: „garniec” (Witwicki, Biblia Paulistów) lub „korzec” (Biblia Tysiąclecia, Popowski, Przekład Ekumeniczny Przyjaciół) brzmi archaicznie.

30 Gr. *lychnion* – stojak na lampkę oliwną. Tłumaczenie: „na świeczniku” nie oddaje realiów kontekstu historycznego, choć budzi słuszne skojarzenie z polskim zwrotem przysłowiowym „być na świeczniku”, które może wywodzić się od tłumaczenia J. Wujka.

31 Gr. *doksadzōsin* – w tle hebr. kawod, chwała należna Bogu; „oddali chwałę”.

¹⁷ Nie sądźcie, że przyszedłem unieważnić³² Torę³³ i Proroków. Nie przyszedłem unieważnić, ale doprowadzić do pełni.³⁴

¹⁸ Zapewniam was: póki niebo i ziemia nie przemina – nie przeminie w Torze nawet jeden „jud”,³⁵ nawet jeden rożek litery,³⁶ póki wszystko się nie dokona.

¹⁹ Gdyby więc ktoś unieważnił jedno z przykazań, choćby tych najmniejszych, i uczył tak ludzi – będzie uznany za najmniejszego w Królestwie Nieba. Kto by zaś je wypełnił i tak nauczał – będzie uznany za wielkiego w Królestwie Nieba.

²⁰ Mówię wam: jeżeli nie będziecie o wiele bardziej prawi³⁷ od znawców Pisma i faryzeuszów – nie wejdziecie do Królestwa Nieba!

²¹ Słyszeliście, że zostało powiedziane³⁸ waszym przodkom: Nie zabijaj! Gdyby jednak ktoś zabił, ma być osądzony.

²² Ja natomiast mówię wam: każdy, kto pała gniewem przeciw swemu bratu, będzie osądzony. Nawet gdyby ktoś powiedział swemu bratu „Ty pusty łbie!”³⁹ – zasługuje, by stanąć przed Sanhedrynem. A kto by mu powiedział: „Ty idioto!”⁴⁰ – niech trafi na płonące śmietnisko Doliny Hinnomu.⁴¹

32 Gr. *katalysai* – dosł. „rozwiązać”, czyli sprawić, że ich przestrzeżenie nie będzie miało wiążącego znaczenia w relacjach z Bogiem i ludźmi. W świetle pewnych działań Jezusa, który głosi Torę miłości, niektórzy mogli tak uważać.

33 Gr. *nomos* – dosł. „prawo”, lecz w Nowym Testamencie odnosi się do Prawa Mojżesza, Pięcioksięgu; w tle hebr. *Torah* – w szerszym znaczeniu nauka przekazana przez Boga Izraelowi, Tora.

34 Gr. *plērōsai* – „napętnić”, w domyśle: sensem, znaczeniem. Zwłaszcza nadać im pełny sens przez misterium paschalne. Tłumaczenie: „wypełnić”, choć poprawne, ogranicza sens wersetu do wymiaru profetycznego, „wypełnienia proroctw”.

35 Gr. *iota* – w tle hebrajska litera *jud*, najmniejszy graficznie znak alfabetu hebrajskiego.

36 Gr. *kerai* – dosł. „róg”; chodzi o szczególny graficzny różniący niektóre litery hebrajskie, np. *dalet* i *resz*, *bet* i *kaf*.

37 Gr. *perisseusē ... pleion* – „przewyższała... bardziej”: dwukrotne podkreślenie, że prawość uczniów ma przewyższyć prawość autorytetów religijnych.

38 Gr. *erethē* – „zostało powiedziane”; gramatyczna forma tzw. *passivum divinum*: zostało powiedziane – w domyśle: przez Boga, w Torze.

39 Gr. raka jest transkrypcją aramejskiego wyzwiska utworzonego z rdzenia czasownikowego *resz-jud-qof*, które oznacza „opróżniać naczynie”, „czynić pustym”.

40 Lub: „głupcze”.

41 Gr. *geenna tou pyros* – „gehenna ognia”. Odniesienie do doliny Ge Hinnom na wschód od Jerozolimy, która pełniła rolę miejskiego śmietniska. Ze względów higienicznych odpadki wrzucano do ognia. Tłumaczenia „piekło ogniste” (Biblia Tysiąclecia), „ogień piekielny” (Romaniuk), „ogień potępienia” (Biblia Paulistów) wprowadzają interpretację opartą na późniejszym rozwoju doktryny chrześcijańskiej. Odniesienie do kontekstu historycznego zachowuje Biblia Ekumeniczna: „ogień Gehenny”.

²³ Jeśli przyniosłeś ofiarę na ołtarz całopalenia,⁴² ale tam przypomniałeś sobie, że twój brat ma coś przeciwko tobie,

²⁴ zostaw ofiarę przed ołtarzem, wróć i pojednaj się ze swoim bratem.

Potem możesz przyjść i złożyć ofiarę.

²⁵ Czym prędzej pogódź się ze swoim przeciwnikiem, póki jeszcze jesteś z nim w drodze. W przeciwnym razie przeciwnik odda cię sędziemu a sędzia strażnikowi. Zostaniesz wtrącony do lochu

²⁶ i zapewniam cię, że nie wyjdiesz stamtąd, zanim nie oddasz ostatniego grosza.

²⁷ Słyszeliście, że zostało powiedziane: Nie cudzołóż!

²⁸ Ja natomiast mówię wam: każdy, kto patrzy na kobietę, pragnąc ją odebrać jej mężczyźnie⁴³ – już w swoim sercu popełnił cudzołóstwo.

²⁹ Jeśli więc prawe oko prowadzi cię do upadku, wyłup je i wyrzuć. Oplaca się przecież stracić jedną część ciała, aby całe twoje ciało nie zostało wyrzucone na śmietnisko Doliny Hinnomu.

³⁰ I jeśli twoja prawa ręka prowadzi cię do upadku, odrąb ją i wyrzuć.

Oplaca się stracić jedną część ciała, aby całe twoje ciało nie przepadło na śmietnisku Doliny Hinnomu.

³¹ Zostało powiedziane: Kto odprawia swoją kobietę,⁴⁴ niech da jej dokument świadczący o oddaleniu.⁴⁵

42 Gr. *thsiasterion* – specyficzny ołtarz w świątyni jerozolimskiej, nie bomos (ołtarz w ogólności). Zwróćmy uwagę na antytetyczną grę obrazów ognia w ww. 22 i 23.

43 Gr. *epithymēsai* – „pragnąć”, „pożądać”, „chcieć zawładnąć cudzą własnością”. Kontekst nie wskazuje na aspekt erotyczny lecz na przykazanie związane z obyczajami małżeńskimi. W ówczesnej kulturze kobieta stawała się „własnością” jej mężczyzny. W Septuagincie tym słowem oddano czasownik hebr. *chamad* użyty w Wj 20,17: „Nie będziesz pożądał [*tachmod*] żony bliźniego twego, ani jego niewolnika, ani niewolnicy, ani jego wołu, ani osła, ani żadnej rzeczy, która należy do twego bliźniego”. Nauka Jezusa nie odnosi się do pożądania erotycznego, lecz do zamiaru bezprawnej grabieży cudzego mienia, dlatego proponujemy tłumaczenie opisowe.

44 Gr. *gynē* („kobieta”) z zaimkiem dzierżawczym zwykle jest tłumaczone: „żona”, konteksty mogą jednak wskazywać na konkubinę lub partnerkę seksualną nie związaną formalnie z danym mężczyzną.

45 Por. Pwt 24,1. Gr. *apostasion* – dokument sporządzany przez mężczyznę, który formalnie pragnie oddalić swoją kobietę. Tłumaczenie „list rozwodowy” (Biblia Tysiąclecia, Biblia Poznańska) lub „dokument rozwodu” (Biblia Paulistów) wprowadza problematykę rozpadu pożycia małżeńskiego, do której tylko częściowo odnosi się ten werseł. Krytyka Jezusowa dotyczy sytuacji, kiedy mężczyzna, który przez małżeństwo wziął na siebie odpowiedzialność za los kobiety, odtrąca ją w majestacie prawa, skazując na marginalizację społeczną.

³² *Ja natomiast mówię wam: każdy, kto oddała swoją kobietę – chyba że chodzi o prostytutkę⁴⁶ – czyni z niej cudzołożnicę, a kto by się związał z oddaloną – też cudzołoży.*

³³ *Słyszeliście też, że zostało powiedziane waszym przodkom: Nie będziesz składał fałszywej przysięgi! Wypełnisz wobec Boga twoje ślubowanie!*

³⁴ *Ja natomiast mówię wam, abyście w ogóle nie przysięgali: ani na Niebo, bo jest tronem Boga;*

³⁵ *ani na ziemię, bo jest podnóżkiem dla stóp Jego; ani na Jeruzalem, bo jest miastem wielkiego Króla.*

³⁶ *Nawet nie przysięgaj na swoją głowę, bo nie możesz choćby jednego włosa uczynić siwym albo czarnym.*

³⁷ *Mówcie po prostu:⁴⁷ „tak – tak, nie – nie”, a co ponad to, wynika z przewrotności.*

³⁸ *Słyszeliście, że zostało powiedziane: oko za oko, ząb za ząb!*

³⁹ *Ja natomiast mówię wam, abyście nie sprzeciwiali się złu. Jeśli ktoś uderzy cię w prawy policzek, nadstaw mu drugi.*

⁴⁰ *Jeśli ktoś chciałby stawić cię przed sądem, by zabrać ci tunikę, oddaj mu również płaszcz.*

⁴¹ *A nawet jeśli ktoś zmuszałby cię, żebyś szedł z nim jedną milę – ty przejdź dwie.*

⁴² *Daj temu, kto cię prosi! Nie odmawiaj temu, kto chce od ciebie pożyczyć!*

⁴³ *Słyszeliście, że zostało powiedziane: Będziesz kochał⁴⁸ bliźniego⁴⁹ swego i nienawidził swego wroga.*

46 Gr. *parektos logou porneias* – dosł. „z wyjątkiem sprawy nierządu”. W przypadku korzystania przez mężczyznę z usług prostytutki, staje się ona w pewnym sensie za pieniądze „jego kobietą”, którą należy oddalić. Niektórzy rabini uważali stosunek seksualny za jedną z form zawarcia małżeństwa. Tradycyjnie interpretuje się ten werwet w odniesieniu do kobiety, której cudzołość może być powodem oddalenia, tymczasem nie jest to takie jednoznaczne.

47 Dodajemy „po prostu”, by uwydatnić sens wynikający z kontekstu. Jezusowi nie chodzi o jednoznaczne opowiadanie się po którejś ze stron lub przyjmowanie wyrazistych poglądów (tak często są interpretowane te słowa), ale o prostotę i autentyczność każdej wypowiedzi, bez potrzeby uciekania się do przysięg lub ślubowań.

48 Tradycyjne tłumaczenie „miłował” brzmi dziś archaicznie. W potocznym języku mówimy „kochał”. Nowa propozycja może wnieść świeżość i podkreślić paradoksalny wymiar przykazania Jezusa, zwłaszcza w następnych werwetach.

49 Gr. *plēsios* – tradycyjne tłumaczenie „bliźni” brzmi archaicznie, ale trudno znaleźć we współczesnej polszczyźnie inny odpowiednik. Kontekst werwetu podpowiada znaczenie „rodak”, aczkolwiek Jezus sugeruje nowy wymiar semantyczny: *plēsios* to „każdy drugi człowiek”; zob. Łk 10,29-37.

⁴⁴ *Ja natomiast mówię wam: kochajcie waszych wrogów⁵⁰ i módlcie się za waszych prześladowców.*

⁴⁵ *Wtedy staniecie się dziećmi waszego Ojca w Niebie, gdyż On posyła swe słońce, by wschodziło nad złymi i nad dobrymi, On spuszcza deszcz na prawych i na nieprawych.*

⁴⁶ *Jeśli kochacie tych, którzy was kochają, jakie czeka was wynagrodzenie?⁵¹ Przecież to samo czynią zdierycy!⁵²*

⁴⁷ *Jeśli okazujecie życzliwość⁵³ wyłącznie waszym braciom, czy coś szczególnego czynicie? Przecież tak samo postępują poganie!*

⁴⁸ *Wy zatem bądźcie doskonale wielkoduszni⁵⁴ jak Ojciec wasz w Niebie jest doskonale wielkoduszny!*

Rozdział 6

¹ *Strzeżcie się, by czynów szlachetnych⁵⁵ nie wykonywać na pokaz,⁵⁶ w przeciwnym razie Ojciec wasz w Niebie nie wynagrodzi was.*

² *Gdy więc okazujesz miłosierdzie,⁵⁷ nie nagłaśniaj⁵⁸ tego jak obłudnicy,⁵⁹ którzy szukają poklasku⁶⁰ w zgromadzeniach⁶¹ i w miejscach publicznych.⁶² Zapewniam was, oni już odebrali swoje wynagrodzenie!*

50 Liczne rękopisy dodają za Łk 6,27-28: „Błogosławcie tych, którzy was przeklinają, czynicie dobro tym, którzy was nienawidzą”.

51 Gr. *misthos* – „nagrada” (Biblia Tysiąclecia, Biblia Ekumeniczna) lub „zapłata” (Biblia Paulistów, Popowski). Witwicki tłumaczy opisowo: „co się wam należy”.

52 Gr. *telonēs* – dosł. „poborca podatku”, zwykle tłumaczone: „celnik”. W Ewangeliach zawsze w znaczeniu negatywnym jako zdieryca, wyzyskiwacz.

53 Gr. *aspadzomai* – główne znaczenie „pozdrawiać”, ale też „żegnać się czule”, „Ignąć do kogoś”.

54 Gr. *teleios* – „doskonały”, „ten, kto osiągnął cel”. W kontekście nie chodzi o doskonałość w znaczeniu ogólnym, ani tym bardziej o jakiś rodzaj perfekcjonizmu moralnego, lecz o pozytywne odniesienie do wszystkich, bez klasyfikowania, różnicowania i postawy ekskluzywnej, dlatego wprowadzamy w tłumaczeniu interpretację kontekstualną: „doskonale wielkoduszni”.

55 Gr. *dikaiošynē* – dosł. „sprawiedliwość”. W tle hebr. *tzedakah* oznaczająca jałmużnę lub uczynki miłosierdzia.

56 Dosł. „przed ludźmi, aby być podziwiani przez nich” – polski idiom „na pokaz” wydaje się oddawać tę myśl.

57 Gr. *poiēs eleēmōsynēn* – dosł. „czynisz jałmużnę” lub szerzej: „czynisz zmiłowanie”.

58 Dosł. „nie trąb przed sobą” – proponujemy transkontekstualną interpretację: „nie nagłaśniaj”.

59 Lub: „hipokryci”.

60 Dosł. „aby byli chwaleni przez ludzi”.

61 Dosł. „w synagogach” – obecnie termin „synagoga” odnosi się do żydowskiego miejsca kultu. Proponujemy odwołanie się do etymologii czasownika *synagō* („srowadzać w jedno miejsce”, „gromadzić”), które poszerza konotacje wersetu.

62 Dosł. „na ulicach”.

- ³ *Ty natomiast w ten sposób okazuj miłosierdzie, by twoja lewa ręka nie wiedziała, co czyni prawa,*
- ⁴ *żeby twoje miłosierdzie pozostało dyskretnie ukryte.⁶³ Wtedy Ojciec twój, który widzi to, co ukryte, nagrodzi cię.*
- ⁵ *Również gdy się modlicie, nie bądźcie jak obłudnicy. Oni lubią odprawiać modły ostentacyjnie⁶⁴ na zgromadzeniach i na rogach głównych ulic, aby się ludziom pokazać. Zapewniam was, oni już odebrali swoje wynagrodzenie!*
- ⁶ *Ty natomiast, gdy się modlisz, idź do swojego pokoju, zamknij drzwi i módl się do swego Ojca, który obecny jest w skrytości.⁶⁵ Wtedy Ojciec twój, który widzi to, co ukryte, nagrodzi cię.*
- ⁷ *Nie przegadajcie waszej modlitwy jak poganie. Oni sądzą, że jej skuteczność zależy od wielości słów.⁶⁶*
- ⁸ *Nie naśladujcie ich, gdyż Ojciec wasz wie, czego potrzebujecie, zanim Go poprosicie.*
- ⁹ *Tak więc się módlcie: Ojcze nasz w Niebie, niech święte będzie Twoje Imię,*
- ¹⁰ *Twoje Królestwo niech przyjdzie, Twoja wola niech się spełni na ziemi, tak jak w Niebie.⁶⁷*
- ¹¹ *Daj nam dzisiaj chleba potrzebnego na co dzień.*
- ¹² *Daruj nam nasze winy,⁶⁸ jak i my darowaliśmy tym, którzy byli wobec nas winni.*
- ¹³ *Nie wystawiaj nas na próbę,⁶⁹ ale od zła nas wybaw.⁷⁰*

63 Dosl. „było w ukryciu” – zwracamy uwagę na cnotę dyskrecji w okazywaniu miłosierdzia.

64 Dosl. „stojąc”.

65 Za S. Kowalskim i W. Witwickim.

66 Dosl. „że będą wysłuchani dzięki licznym słowom, gadulstwu”

67 Dosl. „jak w Niebie, i na ziemi” – odwracamy kolejność, gdyż istotą prośby jest spełnienie woli Ojca na ziemi, zaś wypełnienie woli Ojca w niebie stanowi niejako wzór, który należy naśladować. Podobnie tłumaczy A. Paciorek.

68 Gr. *ofeilemata* – dosl. „długi”.

69 Gr. *peirasmos* – „próba”, „test”, „doświadczenie”. Podobnie jak my tłumaczy Popowski i Ekumeniczny Przekład Przyjaciół. Możliwy jest tradycyjny przekład: „nie wódz nas na pokuszenie” (Wujek, Biblia Warszawska, Kowalski) lub oddające ten sam sens „nie wprowadzaj nas w pokuszenie” (Witwicki) i „nie poddawaj nas pokusie” (Romaniuk), natomiast wersja: „nie dopuść, abyśmy ulegli pokusie” (Biblia Tysiąclecia, Biblia Poznańska, Brandstaetter, Biblia Ekumeniczna, Paciorek) lub „nie dopuszczaj do nas pokusy” (Biblia Paulistów) – choć teologicznie interesująca – stanowią ryzykowną interpretację tekstu oryginalnego.

70 Liczne rękopisy oraz tradycje niektórych Kościołów chrześcijańskich dodają: „Gdyż Twoje jest królestwo, potęga i chwała na wieki wieków, amen”. Słów tych brak w najważniejszych kodeksach majuskułowych (Synajski, Watykański, Bezy i in.)

¹⁴ *Jeśli bowiem przebaczycie ludziom ich przewinienia, przebaczy i wam Ojciec wasz w Niebie.*

¹⁵ *Jeśli jednak nie przebaczycie ludziom, Ojciec wasz nie przebaczy wam waszych przewinień.*

¹⁶ *Gdy pościcie, nie bądźcie posępni jak obłudnicy, którzy nadają szpetny wygląd⁷¹ swoim twarzom, aby ludziom pokazać, że poszczą. Zapewniam was, oni już odebrali swoje wynagrodzenie!*

¹⁷ *Ty natomiast, gdy pościsz, natrzyj olejkim⁷² swoją głowę i umyj twarz,*

¹⁸ *aby nie ludziom pokazać, że pościsz, ale twojemu Ojcu, który jest obecny w skrytości, a Ojciec twój, który widzi to, co ukryte, nagrodzi cię.*

¹⁹ *Nie gromadźcie sobie skarbów na ziemi, gdzie mole lub rdza⁷³ je zeżrą, albo złodzieje włamią się i rozkradną.*

²⁰ *Gromadźcie sobie raczej skarby w Niebie, gdzie nie zeżrą ich mole ani rdza, ani złodzieje nie włamią się i nie rozkradną.*

²¹ *Gdzie jest skarb twój, tam będzie i twoje serce.*

²² *Oko jest lampą ciała. Jeśli patrzysz życzliwym okiem,⁷⁴ całe twoje ciało będzie pełne światła.⁷⁵*

²³ *Jeśli zaś oko twoje jest zawistne,⁷⁶ całe twoje ciało wypełni ciemność. Jeżeli więc mrokiem stanie się twoje własne światło, jakże straszna to będzie ciemność!*

²⁴ *Nikt nie może być sługą dwóch panów. Albo jednego będzie nienawidził a drugiego kochał, albo tamtemu będzie oddany⁷⁷ a tym wzgardzi. Nie możecie służyć Bogu i mamonie.⁷⁸*

²⁵ *Dlatego mówię wam: Odnośnie do waszego życia⁷⁹ – nie troszczcie się, co będziecie jedli albo pili,⁸⁰ odnośnie zaś do ciała – w co je ubierzecie.*

71 Gr. *afanidzō* – „zakryć”, „usunąć”, „zniszczyć”. Znaczenie uzależnione od kontekstu.

72 W naszym przekładzie wzorujemy się na za Popowskim. „Namaść” użyte w wielu tłumaczeniach jest archaiczne i ma konotacje kulturowe.

73 Gr. *brōsis* – wszelki proces zżerania, trawienia, nie tylko w odniesieniu do metalu, ale i innych materiałów. Interesująca propozycja Popowskiego – „gryzoń” – odwołuje się do etymologii czasownikowej.

74 Dosł. „jeśli twoje oko jest zdrowe” – w naszym przekładzie sugerujemy interpretację moralną.

75 Za Biblią Ekumeniczną – chodzi raczej o światło, które wypełnia wnętrze człowieka, a nie oświetla z zewnątrz.

76 Gr. *poneros* – dosł. „złe”. Paralelizm antytetyczny względem w. 22 sugerowałby znaczenie „chore”.

77 Za Biblią Ekumeniczną i Paulistów. Gr. *antechō* – „przyłgnąć do kogoś”, „stawiać naprzeciwko”.

78 Arameizm oznaczający bogactwo, pieniądze.

79 Gr. *psychē* – pierwiastek ożywiający, często tłumaczone „dusza”.

80 „Albo pili” – niektóre ważne rękopisy pomijają.

Przecież życie znaczy więcej niż pokarm a ciało jest czymś więcej niż odzieniem!

²⁶ *Przyjrzyjcie się ptakom na niebie. Nie sieją, nie zbierają, nie gromadzą zapasów⁸¹ a wasz Ojciec w Niebie karmi je! Wy przecież jesteście o wiele cenniejsi od nich!*

²⁷ *Czy ktoś z was, choćby nie wiem jak się wysilił,⁸² zdoła wydłużyć choć trochę⁸³ swoje życie?*

²⁸ *A ubranie. Dlaczego się o nie tak troszczycie? Przyjmijcie naukę od lili polnych! Patrzcie, jak rosną, a przecież nie pracują ani nie przędą.*

²⁹ *Zapewniam was, że nawet Salomon z całym swoim przepychem nie był tak pięknie ubrany, jak choćby jedna z nich.*

³⁰ *Jeśli więc polną trawę, która dzisiaj sobie rośnie⁸⁴ a jutro spłonie w piecu, Bóg tak pięknie ubiera, to czyż nie dużo piękniej was? Jakże mało Mu ufacie!⁸⁵*

³¹ *Nie pytajcie zatroskani: Co będziemy jeść? Co będziemy pić? W co się ubierzemy?*

³² *To⁸⁶ są zmartwienia pogan! Przecież Ojciec wasz w Niebie dobrze wie, że tego wszystkiego potrzebujecie.*

³³ *Przede wszystkim troszczcie się o Królestwo⁸⁷ i o właściwe mu prawe postępowanie,⁸⁸ a to wszystko otrzymacie dodatkowo.*

³⁴ *Nie martwcie się o dzień jutrzejszy! Niech on sam martwi się o siebie! Wystarczy mu własnego utrapienia!*

Rozdział 7

¹ *Nie oszczędzajcie, abyście nie zostali oszczędzeni.*

81 Dosl. „nie gromadzą w spichlerzach”. W naszym przekładzie idziemy za Współczesnym Przekładem.

82 Gr. *merimnōn* – „starając się”, „troszcząc”, „niepokojąc się”.

83 Dosl. „o jeden łokieć”.

84 Dosl. „dzisiaj będąca”.

85 Gr. *oligopistoi* – „mało wierzący”, „mający małą wiarę”.

86 Dosl. „to wszystko” – w tle hebr./Aram. *kol*, używane częściej niż polskie „wszystko”.

87 W domyśle: Boże.

88 Dosl. „o jego sprawiedliwość”.

² *W oparciu o zasady, jakimi kierowaliście się, wydając sądy, sami zostaniecie osądzeni.⁸⁹ Jaką miarą wy mierzycie innych,⁹⁰ taką i wam będzie odmierzone.*

³ *Dlaczego widzisz źdźbło⁹¹ w oku swojego brata, a nie dostrzegasz belki we własnym oku?*

⁴ *Jakże masz czelność⁹² mówić swojemu bratu: „Pozwól, abym usunął źdźbło z twojego oka”? Przecież to w twoim oku tkwi belka!*

⁵ *Obłudniku! Najpierw usuń belkę z własnego oka! Wtedy przejrzysz i będziesz w stanie wyjąć źdźbło z oka twojego brata.*

⁶ *Nie dawajcie psom tego, co święte, ani nie rzucajcie waszych pereł przed świnie, by ich nie podeptały,⁹³ a potem nie rzuciły się na was, by was rozszarpać.*

⁷ *Proście a będzie wam dane. Szukajcie a znajdziecie. Pukajcie, a będzie wam otworzone.*

⁸ *Każdy bowiem, kto prosi – ten otrzymuje; kto szuka – ten znajduje; kto puka – temu będzie otworzone.*

⁹ *Czy jest wśród was ktoś taki, kto własnemu synowi, gdy ten poprosi go o chleb, poda kamień?*

¹⁰ *A gdy poprosi o rybę, czy poda mu węża?*

¹¹ *Jeśli więc wy, choć jesteście źli, umiecie dawać waszym dzieciom to, co dobre, o ileż bardziej wasz Ojciec w Niebie obdarzy tym, co dobre, tych, którzy Go proszą.*

¹² *Zatem wszystko, co chcecie, aby wam ludzie czynili, wy również im czyńcie. To właśnie jest Tora i Prorocy!*

¹³ *Wejdźcie⁹⁴ przez ciasną bramę! Brama szeroka i droga przestronna prowadzi do zguby. Wielu przez nią wchodzi.*

¹⁴ *Jakże ciasna jest brama i jakże wąska jest droga, która prowadzi ku życiu! Niewielu ją znajduje.*

89 Dosl. „w takim sądzie, jakim sądzicie”; semityzm; gr. *en* („w”) *instrumentalis*: „w oparciu o te kryteria, zasady”. Dobra propozycja Paulistów: „W jaki bowiem sposób sami osądzacie”.

90 Dodają „innych”, by podkreślić kontekst osobowy.

91 Gr. *karfos* – „drzazga”, ale też: „słomka”, „ość”. Ta ostatnia propozycja, użyta przez Popowskiego dobrze koresponduje z kontekstem Galilei.

92 Dosl. „jak powiesz”. Tłumacze często wstawiają: „jak możesz”.

93 Dosl: „podeptały nogami”. Greka nie rozróżnia kończyn dolnych człowieka i zwierzęcia. Przekład Ekumeniczny Przyjaciół: „rąciami”.

94 *Imperativus aroisti* wskazuje na czynność jednorazową i natychmiastową: „wejdźcie”, za nie „wchodźcie”. Ten niuans zachował tylko Przekład Interlinearny.

¹⁵ *Uważajcie na fałszywych proroków! Przychodzą do was przebrani za owce, w rzeczywistości⁹⁵ zaś są drapieżnymi wilkami.*

¹⁶ *Rozpoznacie ich po owocach. Czy zbiera się winogrona z krzaków cierni? Albo z ostów figi?*

¹⁷ *Tak samo każde dobre drzewo przynosi dorodne owoce, a dziczka⁹⁶ daje owoce cierpkie.*

¹⁸ *Dobre drzewo nie może rodzić cierpkich owoców, ani też dziczka nie wyda owoców dorodnych.*

¹⁹ *Każde drzewo, które nie przyniesie dorodnego owocu, zostanie wycięte i spalone.⁹⁷*

²⁰ *A więc po owocach ich rozpoznacie.*

²¹ *Nie każdy, kto mówi do mnie „Panie, Panie!” wejdzie do Królestwa Nieba, ale jedynie ten, kto spełnia wolę mojego Ojca w Niebie.*

²² *Wielu będzie mówić do mnie w owym dniu: „Panie, Panie, czy nie prorokowaliśmy mocą twojego Imienia?⁹⁸ Czy twoim Imieniem nie wypędziliśmy demonów? Czy nie czyniliśmy wielu cudów⁹⁹ dzięki Twojemu Imieniu?”*

²³ *Wtedy jednak wyznam im wprost:¹⁰⁰ „Nigdy was nie znałem! Odejdźcie ode mnie wy, którzy postępujecie niegodziwie.¹⁰¹*

²⁴ *Każdy więc, kto słucha tych słów i wprowadza je w czyn,¹⁰² jest podobny do człowieka roztropnego, który zbudował swój dom na skale.*

²⁵ *Spadł deszcz, ruszyły potoki¹⁰³ zerwały się wichry i uderzyły w dom. On jednak nie runął, gdyż miał fundamenty na skale.*

²⁶ *Natomiast każdy, kto słucha tych słów, ale nie wprowadza ich w czyn, jest podobny do głupca, który zbudował swój dom na piasku.*

95 Gr. *esothēn* – „od wewnątrz”.

96 Gr. *dendron sapron* – „drzewo zgniłe”, „zagrzybione”, „zbutwiałe”, „spróchniałe”, „zepsute”, „chore”.

97 Dosł: „wrzucone do ognia”

98 Gr. *tō sō onomati* – „twoim imieniem”; posługując się mocą zawartą w imieniu Jezusa.

99 Gr. *dynamēis* – „potężnych dzieł”.

100 Gr. *homologesō* – wybieramy Przekład Ekumeniczny Przyjaciół: „wyznam” z kontekstualną interpretacją Witwickiego: „wprost”.

101 Za Biblią Paulistów. Ciekawa interpretacja gr. *anomia* u Brandstaettera: „gwałciciele Prawa”, czyli Tory – *nomos* („prawo”) poprzedzone *alfa privativum*.

102 Dosł. „czyni”.

103 Gr. *ēlthon hoi potamoi* – dosł. „przyszły rzeki”. Jednak w kontekście geograficznym Galilei gr. *potamoi* lepiej przełożyć „potoki”. Przypowieść może nawiązywać do ulewnego deszczu, w wyniku którego w korytach okresowych potoków pojawia się rwąca woda.

27 Spadł deszcz, ruszyły potoki i zerwały się wichry i uderzyły w dom. On zawalił się i uległ całkowitej ruinie.¹⁰⁴

28 Gdy Jezus zakończył te słowa, tłumy były poruszone¹⁰⁵ jego nauką,

29 gdyż uczył ich jak Ten, kto ma władzę,¹⁰⁶ a nie jak ich znawcy Pisma.

104 Dosł: „upadek jego był wielki”.

105 Gr. *ekplēsō* – „przerażać się”, „niepokoić się”, „oszałamiać”, „zdumiewać się”. Witwicki tłumaczy opisowo: „na tłumy padło zdumienie i niepokój”.

106 Gr. *eksousia* – „władza”, „moc”, „potęga”.

NEW ALTERNATIVE TRANSLATION OF THE SERMON ON THE MOUNT

SUMMARY

The article presents a new translation of Matt 5–7 into polish language. We discuss the linguistic choices of former polish translations and suggest alternative solutions in order to intensify the expressivity of the original text. In the introductory section we present the most important contemporary biblical translations that have been taken in consideration in our paper.

